

Finansutskottets betänkande 2020/21:FiU17

Riksrevisionens rapport om riktade statsbidrag för socioekonomiskt utsatta områden

Sammanfattning

Utskottet föreslår att riksdagen lägger regeringens skrivelse till handlingarna och avslår de två motioner som väckts med anledning av skrivelsen.

Utskottet konstaterar att regeringen inlett ett arbete med att utveckla en mer strategisk styrning med riktade statsbidrag och att regeringen gett uttryck för att man inom ramen för detta arbete kommer att beakta Riksrevisionens iakttagelser och rekommendationer.

I betänkandet finns två reservationer (M, SD, L).

Behandlade förslag

Skrivelse 2020/21:53 Riksrevisionens rapport om riktade statsbidrag för socioekonomiskt utsatta områden.

Två yrkanden i följdmotioner.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut3

Redogörelse för ärendet4

Utskottets överväganden5

 Riksrevisionens rapport om riktade statsbidrag för socioekonomiskt
 utsatta områden.....5

Reservationer10

 1. Riksrevisionens rapport om riktade statsbidrag för socioekonomiskt
 utsatta områden (M, SD)10

 2. Riksrevisionens rapport om riktade statsbidrag för socioekonomiskt
 utsatta områden (L).....10

Bilaga

Förteckning över behandlade förslag.....12

 Skrivelsen.....12

 Följdmotionerna12

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

Riksrevisionens rapport om riktade statsbidrag för socioekonomiskt utsatta områden

Riksdagen avslår motionerna

2020/21:3790 av Mats Persson m.fl. (L) och

2020/21:3791 av Elisabeth Svantesson m.fl. (M) samt

lägger skrivelse 2020/21:53 till handlingarna.

Reservation 1 (M, SD)

Reservation 2 (L)

Stockholm den 29 april 2021

På finansutskottets vägnar

Åsa Westlund

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Åsa Westlund (S), Elisabeth Svantesson (M), Gunilla Carlsson (S), Edward Riedl (M), Oscar Sjöstedt (SD), Adnan Dibrani (S), Emil Källström (C), Ulla Andersson (V), Jan Ericson (M), Dennis Dioukarev (SD), Ingela Nylund Watz (S), Ingemar Nilsson (S), Mats Persson (L), Charlotte Quensel (SD), Karolina Skog (MP), Magdalena Schröder (M) och Robert Halef (KD).

Redogörelse för ärendet

I regeringens skrivelse 2020/21:53 Riksrevisionens rapport om riktade statsbidrag för socioekonomiskt utsatta områden behandlas Riksrevisionens granskningsrapport RiR 2020:14. I rapporten har Riksrevisionen granskat om riktade statsbidrag ger goda förutsättningar att motverka sociala problem i socioekonomiskt utsatta områden. Riksdagen överlämnade den 28 maj 2020 Riksrevisionens granskningsrapport till regeringen. Regeringen lämnade den 25 november 2020 sin skrivelse till riksdagen med anledning av granskningsrapporten.

Den 22 oktober 2020 informerade riksrevisor Helena Lindberg med medarbetare finansutskottet om den aktuella granskningsrapporten.

Två motioner har väckts med anledning av skrivelsen. Förslagen i motionerna finns i bilagan till betänkandet.

Utskottets överväganden

Riksrevisionens rapport om riktade statsbidrag för socioekonomiskt utsatta områden

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkandena och lägger skrivelsen till handlingarna.

Jämför reservation 1 (M, SD) och 2 (L).

Riksrevisionens granskningsrapport

Riksrevisionen har granskat om riktade statsbidrag och andra riktade insatser ger goda förutsättningar för att motverka sociala problem i socioekonomiskt utsatta områden. Granskningen har fokuserat på regeringens och Regeringskansliets arbete med ca 30 riktade statsbidrag för utsatta områden som fanns under åren 2017–2019.

Granskningens resultat och Riksrevisionens rekommendationer

Riksrevisionen konstaterar att riksdagens och regeringens principiella utgångspunkt för bidragsgivning är att statsbidrag ska ges som generella bidrag och att riktade statsbidrag i regel inte är avsedda att lösa de underliggande problemen med segregation och ojämlikhet. Möjliga lösningar finns i stället i den generella politiken, t.ex. hur kommunalekonomiska utjämningsbidrag utformas, hur arbetsmarknads- och utbildningspolitik bedrivs eller hur kommunernas bostadsbyggande regleras.

Granskningen visar att statsbidrag som ges på lång sikt är att föredra, eftersom de möjliggör för kommunen och stadsdelen att planera och verkställa nya satsningar på ett bra sätt. Det har också visat sig vara framgångsrikt att utforma bidrag som kan stödja eller integreras i ett befintligt utvecklingsarbete.

Granskningen visar också att statsbidragen på en övergripande nivå adresserar behov som finns i ett område, men att det ibland finns en diskrepans mellan den nationella och lokala bilden av vilken nytta statsbidragen gör. I analysen behöver därför regeringen och Regeringskansliet i högre utsträckning ta hänsyn till vad man vet sedan tidigare om hur statsbidrag faller ut längst ned i styrkedjan. När regeringen väljer att använda riktade bidrag för att stödja en viss typ av områden är det särskilt viktigt menar Riksrevisionen att besluten föregås av en analys av hur bidragen ska kunna ha effekt just där. Eftersom ansvaret för statsbidragen är delat mellan flera olika departement är det enligt Riksrevisionen också viktigt att Regeringskansliet analyserar hur bidragen –

vart och ett för sig och sammantaget – ska tas emot för att få så bra verkan som möjligt.

Uppföljningen av insatserna behöver också beakta hur bidragen tas emot längst ned i styrkedjan, så att regeringen kan justera hur stöden utformas i framtiden. I granskningen har det t.ex. kommit fram att vad olika lokala verksamheter kommunicerar till kommunen centralt inte alltid återspeglas i kommunens återrapportering till den myndighet som har hand om uppföljningen. Därmed kommuniceras det inte heller vidare till regeringen, vilket gör att man riskerar att missa det som är specifikt för just de socioekonomiskt utsatta områdena.

Riksrevisionen rekommenderar regeringen och Regeringskansliet att

- öka andelen fleråriga riktade statsbidrag i syfte att förbättra kommunernas möjligheter att planera och verkställa nya satsningar
- göra analyser inför att nya statsbidrag ska införas för att veta hur de kan tänkas påverka det lokala arbetet i socioekonomiskt utsatta områden
- förbättra uppföljningarna av statsbidrag som är riktade till kommuner med socioekonomiskt utsatta områden. För att uppföljningarna ska ge regeringen information om vad som fungerar behöver de beakta hur statsbidragen tas emot i de utsatta områdena. En sådan analys är nödvändig för att få en bättre träffsäkerhet när framtida bidrag utformas.

Regeringens skrivelse

Regeringens bedömning av Riksrevisionens iakttagelser och rekommendationer

Regeringen instämmer i de övergripande iakttagelserna i Riksrevisionens granskning.

Beslut om statens budget fattas för ett år i taget. Det är också möjligt att ge den ansvariga myndigheten ett beställningsbemyndigande att fatta beslut om statsbidrag för flera år. Regeringen anser att det är viktigt att kommuner ges goda möjligheter att planera för och verkställa nya satsningar. Regeringen anser också att det vid beslut om hur länge ett statsbidrag ska finnas bör tas hänsyn till kommunens eller regionens möjligheter att införliva satsningen i sin ordinarie verksamhet och om förväntade effekter hinner uppnås.

Utgångspunkten för statens styrning av kommuner och regioner är dock att skyldigheter bestäms i lag. Förändrade skyldigheter och ambitionsnivåer finansieras i enlighet med den kommunala finansieringsprincipen, dvs. som huvudregel genom en förändring av nivån på de generella statsbidragen. Samtidigt bidrar det kommunalekonomiska utjämnningssystemet till att jämna ut olikheter mellan kommuner och mellan regioner i skattekraft och kostnader som beror på strukturella förhållanden såsom demografi, socioekonomi och gles bebyggelse. De ändringar i kostnadsutjämnningssystemet som trädde i kraft den 1 januari 2020 innebär att utjämnningen för socioekonomiska faktorer

har förstärkts, bl.a. inom de delar av systemet som kompenserar för mer-kostnader inom förskola och gymnasieskola. Regeringen anser att det är viktigt att utjämningsystemet uppdateras i takt med samhällsutvecklingen.

Riktade statsbidrag syftar ofta till att stimulera en viss utveckling eller tillföra medel till områden med stora utvecklingsbehov. Dessa bidrag finns därför som utgångspunkt under en begränsad tid. Om det finns behov av mer varaktig styrning, för att t.ex. åstadkomma permanenta ambitionshöjningar eller förändrade villkor för en viss verksamhet, bör mer långsiktiga styrmedel övervägas, t.ex. ändringar i de lagar som styr verksamheten eller justeringar i det kommunalekonomiska utjämningsystemet. Vilken typ av styrning som är mest ändamålsenlig på lång sikt behöver dock bedömas från fall till fall beroende på vilka behov och förutsättningar som finns i kommuner och regioner och vad staten vill uppnå.

Regeringen instämmer med Riksrevisionen i att det är viktigt att ha kunskap om lokala behov och värdefullt med goda analyser av hur det lokala arbetet i socioekonomiskt utsatta områden påverkas när riktade bidrag utformas. Det finns också skäl att inom ramen för den typen av analyser beakta andra aspekter, t.ex. hur olika statsbidrag förhåller sig till varandra och till den övriga styrningen på området. Regeringen anser också att statens behov av att ha detaljerad kunskap på förhand minskar om statsbidrag utformas på ett sätt som möjliggör för kommuner och regioner att anpassa användningen av medel efter lokala behov, där det är lämpligt.

Regeringen delar vidare Riksrevisionens uppfattning att de aktuella statsbidragen bör följas upp på ett ändamålsenligt sätt. På vilket sätt de bör följas upp behöver avgöras från fall till fall, men regeringen delar Riksrevisionens uppfattning att det finns utrymme för att på ett bättre sätt dra lärdom av hur tidigare stöd fallit ut och att de lokala perspektiven kan tillvaratas i större utsträckning.

Regeringens åtgärder med anledning av Riksrevisionens rekommendationer

Regeringen har inom flera områden inlett ett arbete med att utveckla en mer strategisk styrning med riktade statsbidrag. På utbildningsområdet pågår en översyn för att minska antalet riktade statsbidrag, bl.a. genom att samla bidrag i bredare kategorier och förenkla administrationen. Åtgärder som syftar till en förbättrad styrning av välfärden är även ett prioriterat område för Valfärds-kommissionen, som inrättades av regeringen i december 2019. Kommissionens slutsatser i denna del bedöms kunna utgöra ett underlag för regeringens fortsatta arbete med att utveckla styrningen med de riktade statsbidragen såväl generellt som till kommuner med socioekonomiskt utsatta områden.

Riksrevisionens iakttagelser och rekommendationer kommer enligt regeringen att vara värdefulla såväl vid beredningen av nya statsbidrag till kommuner med socioekonomiskt utsatta områden som i det arbete som för

närvarande pågår inom Regeringskansliet med konsekvensutredningar och med att utveckla en mer strategisk styrning med riktade statsbidrag generellt.

Motionerna

Elisabeth Svantesson m.fl. (M) vill i kommittémotion 2020/21:3791 att regeringen senast 2021 ska påbörja ett arbete för att genomföra Riksrevisionens samlade rekommendationer för statsbidragen. Motionärerna instämmer i den kritik som Riksrevisionen framför i sin rapport och anför att man förespråkar att andelen riktade statsbidrag minskas till förmån för mer generella bidrag till kommunerna.

I kommittémotion 2020/21:3790 av Mats Persson m.fl. (L) anføres att av Sveriges vuxna befolkning är 7 procent, över en halv miljon, utrikes födda som riskerar att drabbas av fattigdom. Detta förhållande utgör enligt motionärerna Sveriges integrationsskuld. I landets utanförskapsområden är arbetslösheten mer än dubbelt så hög som i övriga Sverige och andelen som lever med försörjningsstöd är mer än tre gånger så hög. För att samordnat styra regeringsarbetet mot dessa allvarliga problem bör regeringen vid utformningen av riktade statsbidrag för socioekonomiskt utsatta områden analysera och redovisa effekterna av bidragen på den s.k. integrationsskulden.

Tidigare riksdagsbehandling

Olika aspekter på frågan om riktade statsbidrag till kommunsektorn har behandlats av utskottet flera gånger tidigare, senast i betänkandet Kommunala frågor (bet. 2020/21:FiU26). Utskottet uttalade i betänkandet att generella statsbidrag ska vara utgångspunkten i den ekonomiska styrningen av kommunsektorn, samtidigt som det finns behov av att kunna rikta statsbidrag till vissa områden med stora utvecklingsbehov. Utskottet noterade att mindre kommuner och små enskilda huvudmän i vissa fall har svårare att ta del av de riktade bidragen och välkomnade därför regeringens fortsatta arbete med att utveckla en mer strategisk styrning med riktade statsbidrag, bl.a. genom att minska antalet riktade statsbidrag, se över möjligheterna att förenkla utformningen av dessa, minska administrationen och utveckla en mer effektiv bidragshantering. Utskottet noterade också att regeringen avsåg att öka sitt kunskapsunderlag om vilka åtgärder som kan underlätta kommuners och regioners hantering av riktade statsbidrag, vilket utskottet välkomnade.

Utskottets ställningstagande

Utskottet föreslår att riksdagen lägger skrivelsen till handlingarna.

Generella statsbidrag ska vara utgångspunkten i den ekonomiska styrningen av kommunsektorn, samtidigt som det kan finnas behov av att rikta statsbidrag till vissa områden med stora utvecklingsbehov. För att de riktade statsbidragen ska fylla sitt syfte och vara effektiva är det som framgår av

Riksrevisionens granskning viktigt att styrningen med dessa är strategisk. När ett riktat statsbidrag införs eller förlängs bör förutsättningarna för att uppnå avsedd verkan med bidraget noggrant analyseras. Sådana analyser bör, när det är relevant, också ta hänsyn till vad man sedan tidigare vet om hur statsbidrag faller ut längst ned i styrkedjan. Det är också viktigt att följa upp hur de olika bidragen faller ut så att man kan dra lärdomar som man kan använda när man utformar bidrag i framtiden. Utskottet konstaterar att regeringen delar Riksrevisionens övergripande syn på styrningen med riktade statsbidrag och har inget att invända mot det. Regeringen har också inlett ett arbete med att utveckla en mer strategisk styrning med riktade statsbidrag och gett uttryck för att man inom ramen för detta arbete kommer att beakta Riksrevisionens iakttagelser och rekommendationer. Därmed avstyrker utskottet samtliga motionsyrkanden.

Reservationer

1. Riksrevisionens rapport om riktade statsbidrag för socioekonomiskt utsatta områden (M, SD)

av Elisabeth Svantesson (M), Edward Riedl (M), Oscar Sjöstedt (SD), Jan Ericson (M), Dennis Dioukarev (SD), Charlotte Quensel (SD) och Magdalena Schröder (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2020/21:3791 av Elisabeth Svantesson m.fl. (M),

avslår motion

2020/21:3790 av Mats Persson m.fl. (L) och

lägger skrivelse 2020/21:53 till handlingarna.

Ställningstagande

Vi instämmer i den kritik som Riksrevisionen framför i sin rapport. Regeringen bör senast 2021 påbörja ett arbete för att genomföra Riksrevisionens samlade rekommendationer för statsbidragen.

2. Riksrevisionens rapport om riktade statsbidrag för socioekonomiskt utsatta områden (L)

av Mats Persson (L).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2020/21:3790 av Mats Persson m.fl. (L),

avslår motion

2020/21:3791 av Elisabeth Svantesson m.fl. (M) och

lägger skrivelse 2020/21:53 till handlingarna.

Ställningstagande

Av Sveriges vuxna befolkning är 7 procent, över en halv miljon, utrikes födda som riskerar att drabbas av fattigdom. Detta förhållande utgör Sveriges s.k. integrationsskuld. I landets utanförskapsområden är arbetslösheten mer än dubbelt så hög som i övriga Sverige, och andelen som lever med försörjningsstöd är mer än tre gånger så hög. För att samordnat styra regeringsarbetet mot dessa allvarliga problem bör regeringen vid utformningen av riktade statsbidrag för socioekonomiskt utsatta områden analysera och redovisa effekterna av bidragen på integrationsskulden.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Skrivelsen

Regeringens skrivelse 2020/21:53 Riksrevisionens rapport om riktade statsbidrag för socioekonomiskt utsatta områden.

Följdmotionerna

2020/21:3790 av Mats Persson m.fl. (L):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen vid utformningen av riktade statsbidrag för socioekonomiskt utsatta områden bör analysera och redovisa effekter på integrationsskulden och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:3791 av Elisabeth Svantesson m.fl. (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen senast 2021 bör påbörja ett arbete för att genomföra Riksrevisionens samlade rekommendationer för statsbidragen och tillkännager detta för regeringen.